

7. Taylor, Ch. (2005). *Sources to herself*. Kyiv: Dukh i litera (in Ukr.)
 8. Barry, B. (1989). *Theories of Justice*. Berkley: University of California Press

USOV Dmytro Volodymyrovych,
 Doctor of Sciences (Philosophy),
 Professor of the Department of Social Sciences,
 Cherkasy Institute of Fire Safety
 named after Chernobyl Heroes
 of National University of Civil Defense of Ukraine,
 e-mail: dimausov@i.ua

THE CONTRACTUALIST DISCOURSE OF THE IDEA OF RATIONAL JUSTICE

Abstract. *Introduction. Thinking of just or unfair laws based on the agreement; modern political philosophy (primarily through the works of J. Rawls and D. Gauthier) seeks to understand how rights and interests, benefits and justice are interconnected. Purpose. To analyze the features of contractual discourse of the idea of rational justice as a principle of regulation of activity. It testifies to the transition from the teleological to the legal understanding of the problems of justice, freedom, equality, legitimacy of social institutions that is essential for modern political philosophy and philosophy of law. Methods. The comparison of different concepts of social contract foresaw the sage of the method of comparative analysis. On the purpose of sequential analysis of main components and principles of the social contract were used genealogical, hermeneutic and comparative methods, which allowed to highlight issues of ethics. Results. The main forms of the non-classical theory of social agreement – the universalist (J. Rawls) and the individualistic (D. Gauthier) – have been identified and it is proved that, unlike J. Rawls's contractualism, which relies on the Kantian interpretation of rationality as the rationality of practical reason, D. Gauthier believes that individuals are guided by the rationality of the instrumental mind, and rely on the Gobb's discourse of social agreement and political anthropology. Originality. It was found out that the main objective of the nonclassical discourse of a public agreement is to find the possibility of such an understanding that would promote responsible respect for the dignity of each, and a rational solution to conflicts would take place taking into account the peculiarities of another being. Conclusion. The idea of rational justice as the main point of contractualist discourse proposes understanding of the rationality as maximizing the justified advantages of the "human being".*

Key words: social contract, honest contract, rationality, honesty, justice.

Одержано редакцією 17.04.2018
 Прийнято до публікації 11.06.2018

УДК 159.955 : 316.75
 DOI: 10.31651/2076-5894-2018-1-23-30

ДОНІЙ Наталія Євгеніївна,
 доктор філософських наук,
 професор кафедри економіки та соціальних
 дисциплін Академії Державної пенітенціарної
 служби України,
 e-mail: doniyne@ukr.net

ТРАВМАТИЗАЦІЯ РАДЯНСЬКІСТЮ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЯК ПРИЧИНА ПОШИРЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕВІТАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Радикальні соціальні трансформації на кшталт тих, що пережив український соціум протягом ХХ ст. і зміни, що вони спричинили, мають відношення до дискурсу травми. Опора на концепцію культурної травми стає підґрунтям обґрунтування феномену соціальної девіталізації як наслідку травматизації радянськістю. Радянськість детермінувала аксіологічні зсуви в найбільш життєво важливих складових українського соціального простору. Відчутним негативним наслідком радянськості стала ситуація відриву від основ – від землі та села, яка була похідною від штучно сформованого конфлікту «село/місто». Породження зневаги до села стало

основою поширення авітальності та появи наприкінці ХХ ст. в межах соціального простору України однієї з варіацій нового способу життя – соціальної девіталізації, під якою розуміється складна ситуація переходу в системі людини від надлишку сконцентрованої в межі соціального простору життєвої енергії/життєвих сил до її дефіциту та переспрямування останньої у бік індивідуального простору життя.

Ключові слова: *радянськість, ідеологія, вітальність, соціальна девіталізація, культурна (соціальна) травма, село/місто.*

Постановка проблеми. Новітній етап розвитку соціального простору номінується різними епітетами, що відображають лише певну його сторону. Так, стосовно українського соціального простору ХХ-ХХІ ст. актуальним епітетом є «травматизований» (П. Штомпка). Впевнено можна говорити, що травматизація українського соціального простору спричинена тривалим пануванням радянської ідеології, ситуації за якою культивувалися страх і фобії, а людина від цих «досягнень влади» вимушена була тікати і фізично, й ментально. Поділяючи позицію польського соціолога та його послідовників щодо травматизації, вважаємо, що опосередкованим наслідком радянського минулого для сучасної України стало поширення феномену, описаного нами концептом «соціальна девіталізація», суть якого: це складна ситуація переходу в системі людини від надлишку спрямованої в межі соціального простору життєвої енергії/сили до її дефіциту та переспрямування її у бік індивідуального простору життя. Переконані, соціальна девіталізація – це феномен, який можна спостерігати в різних країнах світу. Він є характеристикою екзистенції певної групи людей, яка відбувається у швидких темпах економцентрованого соціального простору початку ХХІ ст. та вступає в конфлікт з соціальною системою орієнтирів. Орієнтуючись на соціальну девіталізацію людина десоціалізується та намагається скоротити об'єм власної присутності в межах соціального простору. Закономірно, що з'являється бажання деталізувати специфічні причини поширення цього образу життя в контексті соціального простору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу для детальних досліджень травми в межах певного соціального простору дав вже згаданий П. Штомпка. Лінія, ним започаткована, була продовжена до тріумвірату «травма-тривога-страхи (фобії)» та досліджена такими науковцями, як Г. І. Каплан, Б. Дж. Седок, Ч. Спілбергер, А. Вистан та ін. [1].

Відносно концепту «соціальна девіталізація», то першим хто давав його опис без номінування був іспанській філософ Х. Ортега-і-Гассет [2, с. 59]. Основна група дотичних досліджень більше віддає перевагу терміну «вітальність» та опозиційному щодо нього – «танатальність». До цієї групи належать публікації Г. Дріша, Ю. Вагіна, М. Голуб-Бережної, О. Гурвіча, С. Крилової, В. Крисаченка, І. Лисака, В. Тихоненко, О. Рильської, І. Роліка, Н. Хамітова та ін.

Мета публікації полягає у виокремленні моментів травматизації радянськістю, що як підстава детермінувала поширення феномену соціальної девіталізації в українському соціальному просторі початку ХХІ ст. Для досягнення поставленої мети доцільним є вирішення таких задач: 1) виділити основні моменти, що, формуючи дискурс травми, створили ґрунт для падіння вітальності в межах українського соціуму; 2) розглянути як урбанізація, один з ключових моментів травматизації українського соціального простору, вплинула на поширення соціальної девіталізації.

Виходячи з поставленої мети та сформульованих завдань основними методами дослідження були обрані ретроспективний та порівняльний аналіз із застосуванням діалектичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Особливої тональності функціонуванню сучасного українського соціального простору додає факт, що радянськість залишила в першу чергу «відбитки» на сфері цінностей та детермінувала аксіологічні зсуви в найбільш життєво важливих складових українського соціального простору. Так можна стверджувати, адже шок від революцій та терору 1917-1992 рр. був надто сильним, а тому «якщо відбувається

порушення порядку, то символи набувають значень, що відмінні від тих, які зазвичай означають. Цінності втрачають статус, вимагають нездійснених цілей, норми підбурюють непридатну поведінку, жести і слова позначають щось, що відмінне від минулих значень. Вірування відкидаються, віра підривається, довіра зникає, харизма терпить крах, ідоли руйнуються» [3, с. 11].

П. Штомпка відзначав, що процес травми має свою закономірність, складовим елементом якої є історія розвитку. Історія травматизації України – це час існування в межах тоталітарного СРСР. Перше, що хочеться відзначити, це те, що в системі світогляду радянськості, яка «дивним чином поєднувала в собі політичний інфантилізм, егалітаризм, ідейну нетерпимість з наївною високою вірою у «світле майбутнє», самозреченням, істинно християнським довготерпінням» [4, с. 10], доволі гостро постала проблема об'єднання, контролю над частинами і управління периферією.

В такій ситуації ніщо б не виконало задачу об'єднання та утримання в рамках новоствореної держави краще, ніж ідеологія. Її в принципі більшовики розробили дієву стратегію, вживляючи замість традиційних, встояних ідей, норми декласового, комуністичного образу життя. Окремим напрямком реалізації обраної стратегії стало штучне нагнітання страху щодо можливості іншого варіанту існування. Ідеологи СРСР добре усвідомлювали що все, що мало відношення до соціальної пам'яті та могло би детермінувати намагання повороту до звичного, традиційного, вимагало контролю і спрямування виключно в координатах і межах санкціонованих владою. Вказане усвідомлення стало моментом запуску механізму знищення загального культурного коду, адже «поколінню батьків» відмовили у виконанні тієї функції, яку воно завжди забезпечувало: нікому виявилось передавати матеріальну та духовну спадщину.

Для українського соціального простору було розроблено «індивідуальний» механізм втрати минулого і він надзвичайно болісно реалізовувався протягом 20-50-х рр. ХХ ст. Почалося усе з розробки та впровадження нової системи символів і знаків, того що за думкою Т. Парсонс контролює «системи орієнтацій так само, як і комплекс потреб і рольових очікувань» [5, р. 160]. Від людини, екзистенція якої припала на подібну ситуацію, вимагалася наявність надзвичайно потужного соціального адаптаційного потенціалу, що «звертається по допомогу» до сформованої «когнітивної карти повсякденності», яку ідеологи кристалізували через затребувану владою систему ідеологем. «Дана когнітивна карта, як правило, представляє собою достатньо стійке ментальне утворення, яке має тривалий період формування і, будучи сформованим, залишається в значній мірі стабільним» [6, с. 46] та визначає способи соціальної активності не тільки у осіб, на яких проводилося формування такої карти, але й на життєдіяльності їх нащадків.

Відтак, ідеологи радянськості напрочуд чітко зрозуміли задачу, яку поставила перед ними реальність: шляхом оформлення комплексу нових символів-орієнтирів мобілізувати людей, отримати їхню підтримку і при цьому не перетворити їх на критично думачих, а від того соціально активних у непотрібному владі напрямку. І це добре демонструє суперечність, яку несе в собі радянськість: соціальна активність заради спільноти передбачає певну соціальну пасивність стосовно ближніх і самого себе. Оформлення нових ідеологем-символічних рядів і когнітивної карти спровокувало жакливі наслідки – падіння моралі та зростання злочинності, адже індивіди «втративши захист своїх світів цінностей та символів <...> втрачають і свою людяність» [Цит. за: 7, с. 87].

Однак, переконані, найстрашнішим наслідком для вітальності українського населення стало руйнування природного зв'язку й обміну між містом і селом та штучно сформований радянськістю конфлікт між ними. Саме на цьому акцентували увагу вітаїсти (Г. Епіка «Без ґрунту», В. Підмогильний «Місто» та ін.), інтуїтивно випереджаючи відкриття суті «культурної травми» й саме це детермінувало бажання соціального дистанціювання та соціальної пасивності, які й є основою соціальної девіталізації. Після підкорення

більшовиками українських територій зруйнований зв'язок був на певний час замінений одностороннім примусовим відчуженням, за якого місто виключно споживало (продукцію, людей, землі) та демонструвало «особливі форми житла, специфічну структуру споживання, нову сексуальну мораль, панування так званої пролетарської, а згодом соціалістичної культури, політизацію дозвілля» [4, с. 10].

Нічого не змінилося в період оголошеного НЕПу, головним сенсом якого було відновлення втраченої «смички з селянською економікою» [8, с. 299] і після нього. Навіть попри проголошену лінію «Обличчям до села!» село і селянство не отримали належної поваги, адже все рівно установка на підтримку пролетаріату та містян з роками тільки посилювалася й навіть більше – ідеологами постійно провокувалася ситуація: «місто і село мають стати – лоб в лоб» [8, с. 300], мають демонструвати опозиційність боротьби між добром й злом, між сільським/природним і міським/автоматичним, між підпорядкуванням природним законам та нав'язаним штучним. Село, де гармонійно співіснують дійсне та уявне, минуле й теперішнє, все більше ставало об'єктом управління з боку влади в формі жорстких правил і декретів, і, відповідно, усе більша кількість селян, особливо молодь, втікаючи від потужного нормативного та ідеологічного тиску, змінювала статус на «мешканець міста», адже здавалося, що в місті більше свободи й більше шансів для щастя. На зміну селянській колективній підтримці та відповідальності прийшов егоїзм міст. Як наслідок, село, як громада, втратило своє положення і значення джерела краси, гармонії, сили, вітальності для українців, усього того, що виразив Т. Шевченко фразою «Сам Бог витає над селом!» [9].

Місто завжди було таким собі «атрактором», який «лестив і багато обіцяв», але саме він більше й частіше вбивав, позбавляв людину життєвих сил та енергії. В розрізі нашого дослідження опис міста, як джерела авітальності, краще за всіх представили саме вітаїсти, яким долею випало жити в умовах радянськості. Отже, по-перше, місто алегорично у вітаїстів позначається як «череву звіра» (М. Хвильовий, В. Підмогильний), яке виставляє людині умову: якщо індивід бажає жити в його просторі, то він повинен розчинитися в безодні натовпу й зникнути як особистість та індивідуальність. «Помри та обнови́сь (живи)!» – ось лозунг міста, який натякає, що в місті людина має пережити деконструкцію/розшарування, «розкладання себе самого на можливі теми» [10, с. 350]. Жах, який виникає разом з самодеконструкцією, змушував людину шукати захисту власної цілісності, навіть якщо знайдений захист вартував життя. Не замислюючись до певного моменту про існування такого феномену людина дуже часто в місті інтуїтивно робить одну парадоксальну річ – вона перейменовує себе, тим самим, як це робили пращури, нібито намагається заплутати долю і вберегтися в цілісності бажань, інтересів, смаків, цінностей, від ворожості Інших, що відчувається. Зрозуміло що перейменування фактично є механізмом неґації важливої частини ідентичності людини і що як акт воно не може пройти безслідно.

По-друге, місто є центром і водночас деморалізаційною зоною та простором концентрації смерті/зла, адже «город мертвий» [11, с. 38]. Мертвими є і помешкання, в яких існують/прозябають містяни [10, с. 521]. У вітаїстів помешканням не притаманний локус дому, бо вони є виразником занедбаності, покинутості, самотності, герметичності існування. Оселі героїв вітаїстичних творів скоріше символізують місце, де відсутній зв'язок «минуле-майбутнє», а присутній вирваний фрагмент ланцюга «тут і тепер». На протигагу місту, глибинка/село номінується територією, де «народжується справжнє» [12, с. 158] і формується любов до життя. Проте, до такого висновку, як правило, приходять з часом, а спочатку, в момент переїзду до міста, внаслідок потрапляння під дію його чар, людина відкидає й заперечує усе, що колись надавало сили й може бути співвіднесене з ознаками села.

По-третє, місто часто представляє собою зону, яка випробовує моральні якості й

стійкість людини. Місто, перетворене на зону «між», що по-суті є простором, який постійно провокує роздвоєння свідомості у тих, хто опиняється в його кордонах (між минулим і теперішнім, між тілом і душею, між дотриманням норм та їх порушенням, між власними бажаннями та бажаннями оточення/Інших). Це стає причиною того, що більшість містян з селянства фактично ставали вічними маргіналами й відчували себе віднесеними від одного берега та такими, які не пристали до іншого. І це не все. Авітальність урбанізованого типу життя для бувшого сільського мешканця була також детермінована тим, що перенасиченість території міста індивідами, світлом, звуками абсолютно не сприяла соціальності. Навпаки, саме концентрація великої кількості людей в містах породжує байдужість і ненависть щодо інших, які також претендують на обмежені матеріальні ресурси. Тож, місто не просто уособлює собою простір байдужості, воно цією байдужістю породжує найстрашніше – ненависть людини до самої себе та прагнення до самознищення.

По-четверте, місто як простір позбавлене головної ознаки – можливості «дихати свободою» та відкривати нове. Тож, не дивно, що вітаїсти в переважній більшості творів частіше описували урбанізований простір, який закритістю та правилами ідентичний до «санаторійної зони» (М. Хвильовий), де «людям забезпечують здорову помірну їжу, де одягають в мундири їх розум, як тіло, привчають їх працювати, їсти, вставати за дзвоником (читай – заводським гудком. – Н. Д.). Одноманітність цієї жорсткої дисципліни породжує нудьгу та огиду» [13, с. 618]. Одноманітність стає детермінантою відкриття людини: місто й існування в ньому обривають своїми рамками та умовами.

Якщо в селі правила вироблялися сторіччями, мали відношення до традиційної культури і були простими та зрозумілими, то місто вимагало від людини розробки ряду правил, що допоможе їй будувати нове життя. Основними правилами визнавалися проголошення «норми» й «розпорядку/режиму». Насправді для існування в умовах міста треба було вчитися долати труднощі будь-якими засобами, не дотримуючись ані норм, ані розпорядку. Тож, бажання екзистенційно утриматися в урбанізованому соціальному просторі підштовхує індивіда спочатку до формулювання, а згодом й дотримання установки «роби те, що шкодить». При цьому, втомившись від темпів й одноманітності міського життя, людина починає розуміти одну просту істину: життя цікаве, коли просте, і виключно в такому стані воно починає «кінець кінцем здаватись таємничим» [10, с. 477]. Як наслідок, містяни, які постійно стикаються з труднощами навіть в елементарних речах, через постійну відсутність можливості відкриття нового, перманентно відкривають для себе правду життя – вони самотні та їм нудно, аж до самогубства.

Полишаючи село, простір де природно, в гармонії співіснують минуле й теперішнє, дійсне та уявне, людина вважає, що перетнувши кордон село/місто легко вийде з зони «між» і ступить на територію майбутнього. Вона впевнена, що втіливши всі свої плани й досягнувши поставлених цілей, легко, без втрат, повернеться назад – до джерела. У цьому моменті людина часто допускала і допускає головну помилку: вона зовсім не уявляє, що місто/майбутнє лише «здалеку» виглядає спокусливо, а насправді воно давить людину, вичавлюючи з неї особистість, давить настільки, що позбавляє бажання активності [10, с. 314]. Переключення з гармонізованого, розміреного життя на життя в надшвидкому темпі й з надпотужним домінуванням соціальної його частини над індивідуальною завжди не вдале та небезпечне для людини. Занурившись у бурхливий потік міського життя вона з часом відчуває, що його динаміка втомлює і гнітить й це породжує усвідомлення, що місто планомірно починає її розчавлювати. Крім того, розкривши для себе негативність існування в урбанізованому просторі людина починає розмірковувати не просто про життя, а про мистецтво життя, яке на переконання деяких потребує дистанціювання від соціального простору, що й не забарилося в реалізації після розпаду СРСР та відмови від ідеології радянськості, яка перестала бути тією «шкірою», що утримувала людину.

Практично відмовивши сільському/природному минулому у праві на існування

радянськість заклала основу для ряду небажаних наслідків. Так, ігнорування та абсолютна відмова від минулого є смертельно небезпечною помилкою, адже відрив від коріння і «відсутність ґрунту» (духовного, соціального, національного) виступає тим суттєвим фактором, який разом з іншими провокує думку про те, що «старе» завжди вимагає дистанціювання, а таким для людини, яка існувала в просторі радянськості, стало урбанізоване соціальне середовище. Все це відповідає одній з описаних П. Штомпкою стратегій подолання культурної/соціальної травми, якою є «втеча – ескапізм, егофугізм, топофобія; анархізм, чи «бунт», – активне неприйняття нового» [3, с. 9]. Соціальна девіталізація частіше йде саме шляхом втечі та ескапізму. Ймовірно, що вдаючись до соціальної девіталізації, індивід інтуїтивно відчуває, що в ньому відбувається пробудження екзистенційних начал.

Можна також припустити, що при соціальній девіталізації, окрім вже вказаного, присутні описані вітаїстами краса й радість бунту. І це звісно лякає соціальний простір й провокує певні реакції з його боку. В принципі, в усі часи, як тільки-но особистість виказувала намір виходу за межі встановленого зводу правил, позначеного як «соціальний простір», на неї обрушувалася уся сила суспільного тиску. Суспільний тиск, у свою чергу, детермінує зворотну за вектором дії силу: чим сильніше соціальний простір тяжіє контролювати людину, тим дужчим стає її бажання втечі за його межі. Панування «затятого бажання ясності, гук якої відлунує в глибинах людської душі» [14, с. 85] змушує людину намагатися відшукати втрачене та впорядкувати те, що піддається усвідомленню й якщо це об'єктивно неможливо стосовно зовнішнього світу, то внутрішній світ та індивідуальне життя здатні піддатися впорядкуванню. Тож, людина, яка тривалий час існувала в просторі радянськості, а також її нащадки, які також нею травмовані, як тільки-но оформилася підходяща за рівнем свободи ситуація почала втечу за межі того соціального простору, який уособлював тиск, шок і травму.

Соціальна девіталізація особистості свідчить про те, що її практично перестав цікавити соціальний простір. Закономірно, що соціальна девіталізація призводить до зниження рівня соціальних домагань і потреб, до їхньої приватизації та переважання виключно особистих інтересів, що може виглядати (а часто саме так і сприймається) як егоїзм. Знижуючи рівень соціальних домагань людина відшукує інші шляхи самореалізації, формулюючи так звану «філософію відходу». Вона, обираючи соціальну девіталізацію, демонструє, що їй набридла соціальна глибина й що вона прагне не заглиблюватися, а розтікатися поверхнею, не зникаючи в глибині авітальних ідей, в натовпі та в чужих їй ціннісних орієнтирах. Людина бажає піднятися з соціальних глибин та їй життєво потрібно повернутися на «рівнину», туди, де здається концентруються задоволення від стриманої насолоди та приємного різноманіття. Образ життя на природі, подібний до того, який традиційно вів українській селянин, є практично ідеальний щодо оточуючого середовища та взаємостосунків поколінь: відсутність байдужості, наповненість проникливістю, турботою про оточення та природу. Й саме до нього прагне людина у стані соціальної девіталізації, дистанціюючись від соціального простору, уособлюваного урбанізованими територіями.

Висновки. Якщо мова заходить про радикальні соціальні трансформації на кшталт тих, що пережив український соціальний простір протягом ХХ ст., то згадують спричинені ними зміни, як про такі, що мають відношення до дискурсу травми. І закономірністю можна говорити, що радянськість як ідеологія «вбивала» ті джерела життєвої сили, що споконвіків підживлювали українців. Можна вести мову про те, що радянськість сформувала звичку/стереотип, за яким українці постійно втікають від землі/села, прагнуть відшукати кращу долю десь, в просторі «мертвих» міст і продовжують залишати села вмирати. Це вже стало практично рисою української новітньої ментальності.

Пропагування домінування міста над селом й зневага до села з наступними масштабною урбанізацією і дистанціюванням від джерела вітальності не могло пройти

безслідно для українців й наприкінці ХХ ст. воно проявилось в одній з варіацій нового образу життя – соціальній девіталізації, за якого людина намагається віддалитися від вирію соціального простору (як географічно, так фізично і ментально) та сконцентруватися виключно на індивідуальному. А це означає, що культивована соціальна активність заради спільноти, при одночасній пасивності стосовно ближніх і самого себе, зіграла злий жарт й повернулася проти соціуму. Небезпечність подібного образу життя для соціуму в тому, що людина обирає за стратегію соціальну пасивність й прагне як можна більше відвоювати простору у соціальності для індивідуального життя. Наскільки це добре чи погано – покаже час й тому доволі цікавими, на наш погляд, виглядають подальші дослідження.

Список використаної літератури

1. Травма: пункты / Сост. С. Ушакин и Е. Трубина. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – 936 с.
2. Доній Н. Є. Соціальна девіталізація особистості в суспільстві глобалізованого світу: монографія / Н. Є. Доній. – Чернігів: ЧНТУ, 2014. – 280 с.
3. Штомпка П. Социальное изменение как травма / П. Штомпка // Социологические исследования. – 2001. – № 1. – С. 6-16.
4. Лебина Н. Б. Энциклопедия банальностей. Советская повседневность: контуры, символы, знаки / Н. Б. Лебина. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2006. – 442 с.
5. Parsons T. Values, Motives, and Systems of Action / T. Parsons // *Toward a General Theory of Action*; eds. T. Parsons, E. Shils. – Cambridge: Harvard University Press, 2014. – P. 47-278.
6. Мусихин Г. И. Очерки теории идеологии / Г. И. Мусихин. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. – 288 с.
7. Кармадонов О. А. Трансформация и адаптация: стратегии выживания в кризисном социуме / О. А. Кармадонов. – Иркутск: Изд-во Иркутского гос. ун-та, 2009. – 175 с.
8. Кара-Мурза С. Г. Советская цивилизация / С. Г. Кара-Мурза. – М.: Алгоритм, Эксмо, 2008. – 1200 с.
9. Шевченко Т. Малий Кобзарь для дітей. 3 мал. / Т. Шевченко. – К.: Український учитель, 1911. – 64 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5358>
10. Підмогильний В. Місто // Підмогильний В. Оповідання. Повість. Романи. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 308-539.
11. Хвильовий М. Я (Романтика) / М. Хвильовий // Хвильовий М. Твори в 5-х т.; заг. ред. Г. Костюка, вст. стаття Ю. Шевельова. – Балтимор-Торонто: Смолоскип, 1983. – Т.2. – С. 33-54.
12. Хвильовий М. Повість про санаторійну зону / М. Хвильовий // Хвильовий М. Твори в 5-х т.; заг. ред. Г. Костюка, вст. стаття Ю. Шевельова. – Балтимор-Торонто: Смолоскип, 1983. – Т.2. – С. 55-174.
13. Короленко В. Г. Письма к Луначарскому / В. Г. Короленко // Короленко В. Г. Записки очевидца: воспоминания, дневники, письма / сост. М. Вострышев. – М.: Современник, 1990. – С. 585-623.
14. Камю А. Міф про Сізіфа / А. Камю // Камю А. Вибрані твори. У 3-х т. – Т. 3. Есе; пер. з фр., упоряд. О. Жупанський. – Харків: Фоліо, 1997. – С. 72-162.

References

1. *Trauma: items* (2009). Moscow: A New Literary Review (in Russ.)
2. Donyi, N. (2014). *Social Devitalization of Personality in a Society of Globalized World: the monograph*. Chernigiv: ChNTU (in Ukr.)
3. Sztompka, P. (2001). Social change as a trauma. *Sociologicheskie issledovania (Sociological research)*, 1, 6-16 (in Russ.)
4. Leбина, N. B. (2006). *The Encyclopedia of Platitudes. Soviet everyday life: the outlines, symbols, signs*. St. Petersburg: Dmitry Bulanin (in Russ.)
5. Parsons, T. (1954). Values, Motives, and Systems of Action. *Toward a General Theory of Action*, 47-278. Cambridge: Harvard University Press
6. Musikhin, G. I. (2013). *Essays on the theory of ideology*. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics (in Russ.)
7. Karmadonov, O. A. (2009). *Transformation and adaptation: a survival strategies in a crisis socium*. Irkutsk: Publishing of Irkutsk State University (in Russ.)
8. Kara-Murza, S. G. (2008). *The Soviet Civilization*. Moscow: Algorithm, Eksmo (in Russ.)
9. Shevchenko, T. (1911). Small Kobzar for children. With drawings. Kyiv: Ukrainian teacher. Retrieved from: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5358> (in Ukr.)
10. Pidmogyl'ny, V. (1991). *City. Story. Narrative. Novels*, 308-539. Kyiv: Scientific Thought (in Ukr.)
11. Khvylovy, M. (1983). I am (Romance). *Works in 5 t.*, 2, 33-54. Baltimore Toronto: Torch (in Ukr.)
12. Khvylovy, M. (1983). Story about sanatorium zone. *Works in 5 t.*, 2, 55-174. Baltimore Toronto: Torch (in Ukr.)
13. Korolenko, V. G. (1990). Letters to Lunacharsky. *Notes of eyewitness: memories, diaries, letters*, 585-623. Moscow: Contemporary (in Russ.)

14. Camus, A. (1997). Myth of Sisyphus. *Selected Works. In 3 t., 3. Essay*, 72-162. Kharkiv: Folio (in Ukr.)

DONIY Natalia Yevgeniivna,

Doctor of Sciences (Philosophy),

Professor of the Department of Economics and Social Disciplines,

The Academy of the State Penitentiary Service of Ukraine,

e-mail: doniyne@ukr.net

SOCIAL DEVITALISATION AS A CONSEQUENCE OF PSYCHOLOGICAL TRAUMA OF UKRAINIAN SOCIAL SPACE DONE BY THE SOVIET IDEOLOGY

Abstract. *Introduction. It is noted that trauma of Ukrainian social space was caused by prolonged domination of Soviet ideology, when cultivating fears and phobias, and individuals were forced to flee from "the Power's achievements" both physically and mentally. It is stressed that one of the consequences of the Soviet past for modern Ukraine was the dissemination of the phenomenon described as the concept of "social devitalisation". Purpose. The article aimed to distinguish the key moments of traumatizing by the Soviet ideology, which as the basis determines the dissemination of the phenomenon of social devitalisation in the Ukrainian social space of the early twenty-first century. Methods. Based on the stated goal and formulated objectives, the main methods of research were retrospective and comparative analysis. Results. It was stated that the fact that the Soviets left primarily "imprints" on the sphere of values and determined the axiological shifts in the most vital components of the Ukrainian social space adds to the specificity of the functioning of the modern Ukrainian social reality. Originality. It is indicated that the destruction of the natural connection and exchange between the city and the countryside and the artificially formed Soviet conflict between them is the main reason for the emergence of social devitalisation of personality. Among the reasons, it is indicated that the destroyed connection was for some time replaced by one-way forced alienation, in which the city consumed exclusively (products, people, land), and that destroyed the source of vitality. Conclusion. It is noted that the Soviet ideology "killed" those sources of vitality that nurtured Ukrainians at all times. It should be said, that the Soviet ideology had formed a habit/stereotype that forced the Ukrainians to leave lands/villages and to seek for a better fate somewhere in the space of dead cities and continue to make the village to die.*

Key words: Sovietism, ideology, vitality, social devitalisation, cultural (social) trauma, village/city.

Одержано редакцією 11.05.2018
Прийнято до публікації 11.06.2018

УДК: 101.1; 371.13

DOI: 10.31651/2076-5894-2018-1-30-36

ГНАБА Світлана Олександрівна,

доктор філософських наук,

доцент кафедри філософських дисциплін

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка,

e-mail: sveta_ganaba@ukr.net

«РЕВОЛЮЦІЯ У НАВЧАННІ»: ЗМІНА МОДЕЛЕЙ МИСЛЕННЯ

Визначальними факторами розвитку сучасного світу є випадковість, спонтанність, хаотичність, імовірність. Вони засвідчують не стільки руйнацію усталеного порядку, скільки є творчим потенціалом у становленні нового порядку й гармонії. Ці обставини потребують від людини іншого мислення, вміння творчо й гнучко реагувати на всі зміни, переосмислювати набуті знання, розглянувши їх у контексті випадковості. У цьому зв'язку актуалізується проблема якісного реформування освіти, зокрема пошук нових моделей мислення. Процес мислення символізує вищий ступінь людського пізнання. Людина навчається мисленню, пояснюючи реалії буття. Продуктивним є мислення, яке має на меті не лише пояснити невідоме, а й у відомому та очевидному віднайти незрозуміле та неймовірне. Життєвість цього мислення можлива за умови, що воно постійно балансує на межі хаосу. У такий спосіб воно здатне відобразити змінний характер реалій